

viața cuvintelor

Isabela Nedelcu (n. 30 aprilie 1975) este absolventă a Secției română–franceză a Facultății de Litere a Universității din București. Doctor în filologie. Din 2008, lector universitar la Facultatea de Litere a Universității din București. Colaboratoare la lucrările principale ale Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române (unde lucrează din 1999).

Cărți: *Categoria partitivului în limba română*, Editura Universității din București, București, 2009. Coautor: *Gramatica limbii române* (GALR), coord. Valeria Guțu Romalo, Editura Academiei Române, București, 2005 (tiraj nou, revizuit, 2008), vol. I: *Cuvântul* (subcap. „Substantivele masive”; cap. „Prepoziția” [coautor: Fulvia Ciobanu]; cap. „Conjuncția”); vol. II: *Enunțul* (cap. „Grupul prepozițional”; cap. „Conectori frastici și transfrastici”); *Mic dicționar enciclopedic* (MDE), Editura Enciclopedică & Editura Univers Enciclopedic, București, 2005; *Ești COOL și dacă vorbești corect*, carte editată de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, Consiliul Național al Audiovizualului și Academia Română – Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, 2008 (ediție revizuită, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010); *Morfosintaxa limbii române. Sinteze teoretice și exerciții* (coautori: Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu), Editura Universității din București, București, 2010; *Gramatica de bază a limbii române* (coord. Gabriela Pană Dindelegan), Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Isabela Nedelcu

101 greșeli gramaticale

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Viața cuvintelor“ este coordonată de Marius Sala.

Redactor: Al. Skultéty

Coperta: Angela Rotaru

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

DTP: Radu Dobreci

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEDELCU, ISABELA

101 greșeli gramaticale / Isabela Nedelcu. – București: Humanitas, 2012

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-50-3613-3

811.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

*Doamnei profesoare Gabriela Pană Dindelegan,
la aniversare*

Cuprins

De ce? / 9

Abrevieri / 15

Semne și convenții grafice / 16

I. Norma și uzul limbii / 19

Raportul dintre normă și abatere. Dinamica limbii și dinamica normei / 20

Cauzele producerii greșelilor / 21

Distincții necesare pentru evaluarea unei exprimări în raport cu norma / 23

II. Greșeli de pronunțare / 26

Pronunțarea unor sunete sau a unor grupuri de sunete / 26

Pronunțarea unor cuvinte străine / 30

Locul accentului în cuvinte românești și împrumutate din alte limbi / 32

III. Greșeli de scriere / 36

Scrierea cu -i, cu -ii sau cu -iii la finala cuvântului / 37

Alte grafii influențate de pronunțare / 41

Scrierea cu î sau cu â / 45

Scrierea cu sau fără cratimă / 48

Scrierea în unu, în două ori în mai multe cuvinte / 52

IV. Greșeli de punctuație / 59

Virgula / 60

Nemarcarea exclamării sau a întrebării / 69

V. Greșeli de morfologie / 71

Substantivul / 72

Greșeli în exprimarea numărului / 72

Desinențe de plural greșite / 72

Desinențe duble de plural / 77

Confundarea pluralului cu singularul / 78

Greșeli în exprimarea cazurilor substantivului / 79

Exprimarea sintetică (prin desinențe) a genitiv-dativului / 80

Exprimarea invariabilă a genitiv-dativului / 82

Construcții prepoziționale cu valoare de genitiv sau de dativ /	83
Exprimarea redundantă a genitivului /	84
Confundarea prepoziției a cu <i>al, a, ai, ale</i> din structura genitivului /	87
Confundarea dativului cu genitivul /	88
Exprimarea vocativului /	89
<i>Adjectivul</i> /	90
<i>Verbul</i> /	92
Greșeli în exprimarea modului, a timpului, a persoanei și a numărului /	93
Indicativul prezent și conjunctivul prezent /	93
Mai-mult-ca-perfectul /	98
Perfectul simplu /	99
Imperfectul /	101
Viitorul /	102
Conjunctivul perfect /	103
Imperativul /	104
Trecerea verbelor de la conjugarea a II-a (cu sufixul -ea la infinitiv) la conjugarea a III-a (cu sufixul -e la infinitiv) și invers /	106
Verbe reflexive /	108
Verbe impersonale /	111
<i>Adverbul</i> /	113
Confuzii cu adjectivul /	114
Încălcarea restricției de utilizare /	115
<i>Prepoziția</i> /	115
Utilizarea unei prepoziții în locul alteia /	116
Absența prepoziției sau utilizarea superfluă a prepoziției /	124
„Din <i>punct</i> de vedere” vs „din <i>punctul</i> de vedere” /	129
<i>Conjunția</i> /	131
Înlocuirea unei conjuncții cu alta /	131
Greșeli în utilizarea corelativelor /	134
Omiterea conjuncției /	136
VI. Greșeli de sintaxă /	138
<i>Greșeli în realizarea acordului</i> /	138
Acordul subiectului cu predicatul /	139
Acordul adjectivului și al numeralului cu substantivul și „acordul” adverbului /	145
Acordul adjectivelor /	146
„Acordul” adverbelor /	150
Acordul numeralelor /	152
Acordul lui <i>al</i> (<i>a, ai, ale</i>) din structura genitivului /	156
<i>Greșeli de topică</i> /	160
<i>Anacolutul</i> /	165
<i>Bibliografie</i> /	167
<i>Surse</i> /	176
<i>Indice</i> /	179

De ce?

Într-un text, numit sugestiv „Iritări“, din cartea *Despre frumusețea uitată a vieții*, Andrei Pleșu aprecia că „despre reaua folosire a limbii române în lumea de azi, fie că e vorba de presa de toate felurile, fie că e vorba de exercițiul cotidian al comunicării, se pot scrie tomuri întregi“.

Într-adevăr, greșelile supărătoare pe care le observăm în utilizarea limbii române reprezintă un subiect mai mult decât generos, nu numai pentru lingvist, ci și pentru oricine este preocupat de exprimarea corectă. Ele singure ar umple tomuri întregi, însă mai important decât simpla lor înregistrare, însoțită de indicația „așa nu e corect“, este să înțelegem de ce se produc și cum să le evităm. Chiar dacă mulți utilizatori ai limbii române neglijează cerințele exprimării corecte, considerând că important este doar conținutul unui mesaj, forma care organizează mesajul este la fel de importantă. Această formă reflectă logica limbii și, implicit, logica celui care o utilizează. Ne dăm seama ușor de modul cum gândește o persoană, dar și de nivelul ei de cultură, după felul cum se exprimă.

Este într-adevăr nevoie de „tomuri întregi“ despre folosirea corectă a limbii române, pentru că a învăța să te exprimi de la televizor sau de la radio nu este deloc o soluție sigură (de altfel, multe dintre exemplificările greșelilor cuprinse în această carte sunt culese din emisiuni de televiziune și de radio). Ar trebui, de fapt, ca școala să își conștientizeze rolul ei dintotdeauna, cel de a pune bazele și de a veghea la respectarea exprimării corecte, la cunoașterea normelor gramaticii, utile nu numai pentru explicarea și eliminarea celor mai multe abateri de la norma literară, ci și pentru învățarea limbilor străine.

Dintre numeroasele greșeli care apar în vorbire și în scris, am selectat peste o sută de exemple ca titluri pentru scurtele comentarii care compun această carte (numeralul „o sută una“ [greșeli] din titlul cărții se înscrie

în simbolistica titlurilor apărute și proiectate să apară în colecția „Viața cuvintelor“). Desigur că la greșelile propuse spre analiză se pot adăuga multe altele. Scopul nu a fost acela de a prezenta o listă foarte lungă de greșeli, ci de a oferi mai cu seamă strategii de analiză, care, odată asimilate, să se poată aplica în multiple situații. Pe lângă cele peste o sută de exemple numerotate, care constituie titlurile comentariilor, sunt date multe alte exemple care fie sprijină explicațiile privind greșeala semnalată în titlu, fie atrag atenția asupra unor probleme similare. În plus, în notele din interiorul textului am indicat adesea și alte probleme care au legătură, dintr-un anume punct de vedere, cu greșeala respectivă.

Greșelile selectate privesc pronunțarea, grafia, punctuația, morfologia și sintaxa (deci nu numai nivelul gramatical, în sens strict). Nu au fost incluse aici greșelile care apar la nivel semantic și lexical, întrucât acestea fac obiectul unei alte cărți din colecția „Viața cuvintelor“, coordonată de acad. Marius Sala. Este vorba de cartea *101 greșeli de lexic și de semantică*.

Unele greșeli sunt dintre cele mai banale, dar și grave, fiind recunoscute și condamnate de un număr mare de vorbitori (de exemplu, scrierea cu unu, cu doi sau cu trei i). Altele sunt mai „subtile“, apărând chiar în exprimarea intelectualilor (bunăoară, folosirea formei incorecte (*ei*) *trebuie*sc, în loc de (*ei*) *trebuie*).

În selectarea greșelilor, am avut în vedere deopotrivă frecvența și gravitatea lor; nevoia de explicații suplimentare pentru a înțelege și pentru a elimina unele tipuri de greșeli a apărut ca urmare a includerii unor noutăți în ultima ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM², 2005). Am încercat să evidențiez și să explic totodată o serie de dificultăți de exprimare, de ezitări, de care am luat cunoștință în experiența mea de vorbitor al limbii române, de telespectator ori de cadru didactic (multe dintre exemplele discutate aici le-am discutat și cu studenții de la Facultatea de Litere, la cursul de „Normă și abatere“).

Exemplele din titluri sunt atestate începând cu anul 2004, cu o excepție, construită prin „valorificarea“ titlului cărții de față: „Am selectat o sută una de greșeli“ (în loc de *o sută una greșeli*, cum este corect). Și celelalte exemple, care fac parte din comentariu, sunt, în mare măsură, atestate începând cu acest an. Faptul că sunt înregistrate date informații interesante despre uzul limbii, despre frecvența greșelii și circumstanțele favorabile producerii ei, despre tendințele care se manifestă în limbă, despre tipul de emițători la care apare greșeala etc.

Exemplele utilizate în enunțurile-titlu sau în comentariul pe marginea greșelii sunt preluate de pe internet (publicații online, forumuri), precum și din monitorizările unor emisiuni de radio și de televiziune. Menționez că monitorizările – personale și ale câtorva colegi din Sectorul de gramatică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București – au fost efectuate, în cea mai mare parte, în cadrul unui parteneriat al Institutului cu Consiliul Național al Audiovizualului, în perioada 2007–2011, fiind coordonate de prof. univ. Rodica Zafiu și de cercetător principal Marina Rădulescu Sala. Pentru toate exemplele atestate sunt indicate sursa și data (pentru exemplele preluate de pe internet, aceste informații apar, integral sau parțial, așa cum au fost disponibile). Pentru că uneori exemplul era prea lung și nu interesa în totalitate, l-am redus, păstrând doar ce era relevant pentru greșeala respectivă. În plus, pentru a focaliza atenția asupra unei greșeli, acolo unde, în context, existau și alte greșeli, le-am corectat pe cele care nu făceau obiectul comentariului (a fost cazul, mai ales, al contextelor de pe diverse site-uri). Pe lângă exemplele înregistrate, am folosit pentru demonstrarea unui aspect sau a altuia și exemple construite.

Pentru a analiza greșelile, este nevoie și de „puțină gramatică” – ca să parafralez titlul cărții marelui lingvist Alexandru Graur, pe care am utilizat-o drept model. Este important să înțelegem de ce facem o anumită greșeală, pentru a nu o mai repeta. Ne putem verifica, de multe ori, consultând DOOM-ul, alteori însă avem nevoie de o analiză gramaticală mai amplă, pentru a alege soluția de exprimare corectă.

Pentru că această carte se adresează, în primul rând, vorbitorului preocupat de exprimarea corectă, și nu specialiștilor în lingvistică, terminologia gramaticală folosită în explicarea greșelilor a fost transpusă într-o formă accesibilă, apropiată în cea mai mare măsură de interpretările gramaticii tradiționale. Aspectele teoretice pe care le-a presupus analiza greșelilor reflectă, într-o manieră adaptată scopului acestei cărți și destinatarului ei, concepția din cele două gramatici actuale de referință, care îmbină perspectiva tradițională și cea modernă de analiză gramaticală – *Gramatica limbii române* (GALR 2005/2008) și *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR 2010). Am încercat să găsesc o formulă de echilibru, care sper să fie mulțumitoare și pentru cititorul filolog, și pentru cel nefilolog, interesat de cultivarea limbii.

În capitolele destinate pronunțării și grafiei, am dat uneori, între paranteze pătrate, transcrierea fonetică, pentru a indica (uneori, aproximativ) modul

cum se pronunță cuvintele aduse în discuție. Transcrierea fonetică a fost, la rândul ei, simplificată tocmai pentru a fi înțeleasă de un public larg.

În unele locuri, am făcut referiri la limba (mai) veche. Semnalarea unor aspecte ce caracterizează fazele anterioare ale românei are rostul de a oferi informații despre evoluția limbii și, totodată, despre evoluția și fixarea normei literare. Aceste informații au rolul de a sugera faptul că problema exprimării corecte trebuie înțeleasă într-un cadru mai complex, care implică, pe de o parte, luarea în considerație a dinamicii limbii nu numai în plan sincron (în limba actuală), ci și diacronic (istoric); pe de altă parte, ele permit urmărirea evoluției și a fixării normei. Datele oferite din texte anterioare secolului al XX-lea (menționate în note, cu corp de literă redus) ajută și la înțelegerea mai bună a manifestării unor fapte de limbă (vezi, de exemplu, informațiile privitoare la apariția și la utilizarea desinenței *-uri* pentru o subclasă de substantive feminine sau cele despre oscilațiile în conjugarea unor verbe). Demonstrarea vechimii unei forme sau a unei construcții, care din punctul de vedere al normei actuale constituie abatere, nu pledează însă pentru acceptarea ei.

O serie de observații, menționate tot în note, se referă la norma prevăzută în vechile lucrări normative, anterioare DOOM² (în special, în DOOM¹). Referirile la norma anterioară au rolul de a atrage atenția asupra unor schimbări cu care nu toată lumea este la curent și de a arăta, implicit, că și norma se modifică parțial în timp.

Mențiunile privitoare la unele fapte de limbă mai vechi raportate la limba actuală, ca și cele privitoare la norma anterioară arată că și greșelile gramaticale au o viață, pe care norma o controlează permanent, pentru ca ele să nu strice logica limbii. În felul acesta, și greșelile de limbă constituie o parte din viața cuvintelor.

Ca răspuns la întrebarea „De ce?“, trebuie să spun și că am scris această carte la propunerea, care m-a onorat, a domnului academician Marius Sala, coordonatorul colecției „Viața cuvintelor“. Îi mulțumesc atât pentru încrederea pe care mi-a acordat-o, cât și pentru citirea manuscrisului și acceptarea lui spre publicare.

Forma și conținutul cărții au fost mult îmbunătățite în urma lecturii făcute de doamna cercetător principal Marina Rădulescu Sala, lingvist cu o experiență bogată, autoare a multe studii de gramatică și coautoare la cele două ediții ale DOOM-ului (pe care le-am utilizat, dat fiind specificul cărții, în mare măsură). Îi mulțumesc pentru generozitatea cu care mi-a oferit numeroase sugestii și informații extrem de utile pentru elaborarea lucrării.

M-am bucurat că această carte a fost citită de domnul redactor Alexandru Skultéty, care, pe lângă observațiile făcute, mi-a semnalat o serie de exemple și de sugestii de interpretare a unor aspecte care pun adesea probleme în utilizarea corectă a limbii române. Îi mulțumesc și pentru comentariile pe care le-a făcut pe marginea diverselor greșeli aduse în discuție, și pentru dialogurile interesante pe care le-am avut cu dumnealui despre utilizarea limbii române.

II. Greșeli de pronunțare

Regulile ortoepice (de pronunțare corectă) au la bază diverse criterii: vechimea cuvintelor în limbă, statutul de cuvinte împrumutate, tradiția, contextul fonetic. Pentru o pronunțare corectă, trebuie să aplicăm, de la caz la caz, aceste criterii, iar când avem ezitări, să consultăm DOOM² (dicționarul care dă indicații de pronunțare în situațiile speciale), dar și alte lucrări normative (unele vor fi menționate în această secțiune).

Printre greșelile frecvente, ne vom referi la cele care privesc pronunțarea lui *e* în cuvinte neologice și în cuvinte din fondul vechi al limbii, pronunțarea lui *x* (care se realizează fie ca grupul de sunete [ks], fie ca [gz]), înlocuirea lui *ă* cu *e* după consoanele *ș* sau *j* ori apariția alternanței *a/ea* după *ș* sau *j*, pronunțarea unor cuvinte preluate din alte limbi și locul accentului.

Pronunțarea unor sunete sau a unor grupuri de sunete

Regulile ortoepice diferențiază variantele corecte de pronunțare de variantele concurente incorecte, apărute din neglijarea unor aspecte care țin de etimologia cuvintelor sau de contextul fonetic. Vom discuta, mai întâi, prin exemplele de mai jos, despre regulile care trebuie aplicate în pronunțarea lui *e*, a lui *x*, ca și despre cele care intervin în rostirea unor sunete sau grupuri de sunete aflate după consoanele *ș* și *j*.

1. „Ședința anuală a *euroregiunii* [i̯euroreġiuni]“ (Radio România Actualități, 30.03.2011)

Norma ortoepică condamnă rostirea [i̯e] a lui *e* de la începutul unor cuvinte neologice sau de la începutul unor silabe care fac parte din asemenea cuvinte. Prin urmare, rostiri precum [i̯euro], [i̯epokă], [i̯edukație], [i̯european]; [idei̯e], [alei̯e], [poiei̯e] sunt total nerecomandate.

E posibil ca greșeala să apară din cauză că vorbitorii cunosc o altă regulă, conform căreia *e* se pronunță [i̯e], numai că aceasta se aplică doar unor cuvinte din fondul vechi (vezi exemplul de mai jos), nu și neologismelor. O greșeală precum cea din titlu poate fi explicată, așadar, prin pronunțare populară.

2. „*El* [el] a fost împușcat în cap.“ (Național TV, 1.09.2008)

Dacă, în titlul anterior, pronunțarea cu [i̯e] la inițiala cuvântului compus *euroregiunii* nu este conformă cu norma, dimpotrivă, în exemplul din acest titlu, *e* de la începutul pronumelui personal trebuia rostit [i̯e].

Rostirea cu diftongul [i̯e] este corectă numai în câteva cuvinte din fondul vechi, prin tradiție. Astfel, se rostesc cu [i̯e] la inițială formele pronumelui personal: *eu* [i̯eu], *el* [i̯el], *ei* [i̯ei], *ele* [i̯ele] și formele verbului *a fi*: *ești* [i̯eștʰ], *este* [i̯este], *e* [i̯e], *eram* [i̯eram], *era* [i̯era], *erați* [i̯eraʰ], *erau* [i̯erau]. Greșeala care apare în pronunțarea cu [e] în loc de [i̯e] a acestor forme se explică prin influența grafiei (se pronunță cum se scrie) sau prin hipercorectitudine.

Nici în forma pronumelui personal *ea* sau în cea a demonstrativelor *aceea*, *aceeași*, *e* de la început de cuvânt sau de silabă nu se pronunță corect [e], ci [i̯] ([i] semivocală): *ea* [i̯a], *aceea* [a̯ceja], *aceeași* [a̯cejaʰ].

3. „Spune *exact* [eksakt] ceea ce ați spus dumneavoastră.“ (OTV, 27.03.2011)

Litera *x* nu se pronunță întotdeauna *cs* [ks]. În funcție de contextul fonetic, adică de vecinătatea altor sunete, aceasta corespunde fie grupului de sunete [ks], fie grupului [gz]. Uneori însă, deși contextul fonetic e similar, litera *x* se pronunță diferit de la un cuvânt la altul, norma (prevăzută în DOOM²) stabilind pronunțarea corectă a fiecărui cuvânt.

Ca regulă generală, *x* se pronunță [ks] atunci când este prima sau ultima literă a cuvântului ori când este urmat de o consoană: *xilofon* [ksilofon], *xenofob* [ksenofob], *xerox* [kseroks], *pix* [piks], *excursie* [ekskursie], *export* [eksport].

În schimb, dacă *x* se află între două vocale, acesta se poate reda fie prin grupul de sunete sonore [gz], fie prin grupul de sunete surde [ks]. Altfel spus, în context vocalic, grupul de sunete care corespunde literei *x* se poate sonoriza sau nu.

În exemplul din titlu, ca și în exemplele următoare, *x* a fost pronunțat incorect [ks] în loc de [gz]: „Ar trebui să *existe* [eksiste]“ (Radio România Cultural, 2.04.2009), „*examenul* [eksamenul] medico-legal“ (OTV, 27.03.2011), „spre *exemplu* [eksemplu]“ (Antena 1, 30.03.2011), „memoria *exilului* [eksilului] românesc“ (TVR Cultural, 9.11.2007). Pronunțarea corectă este așadar: [egziste], [egzamenul], [egzemplu], [egzilului].

Totuși, destul de frecvent, *x* între vocale se pronunță [ks], cum o dovedesc și exemplele: *aproximativ* [aproksimativ], *axă* [aksă], *bauxită* [bauksită], *fixare* [fiksare], *lexic* [leksik], *luxemburghez* [luksemburg'ez], *maxim* [maksim], *reflexiv* [refleksiv].

Modul de pronunțare a lui *x* ca grupul de sunete [ks] sau [gz] poate avea și alte explicații decât influența contextului fonetic. Pronunțarea ca în limbile din care provin cuvintele conținând litera *x*, faptul că unele împrumuturi au intrat în română pe cale scrisă sau tradiția pot justifica redarea lui *x* într-un fel sau în altul. De exemplu, *x* se pronunță [ks] în anumite cuvinte, deși etimoanele lor franceze se pronunță cu [gz] (ca în *execrabil* [eksekrabil], *exegeză* [eksegeză], *exigență* [eksižență]).